

A close-up portrait of an elderly woman with short, light-colored hair and glasses. She is wearing a green turtleneck sweater over an orange turtleneck. A small black lapel microphone is clipped to the green sweater. The background is softly blurred, showing an indoor setting with warm lighting. There are two solid-colored rectangular overlays: a yellow-green one in the top-left corner and an orange one in the middle-right area.

IEDERE STEM TELT

expertisecentra
dementie
Vlaanderen

Verkiezingen 2024 en dementie

In de roman *De laatkomer* van Dimitri Verhulst krijgt het hoofdpersonage de diagnose dementie en meteen ook “...formulieren die in gang zetten dat hij geen stem meer hoeft uit te brengen bij de volgende verkiezingen, ...” (2013, p. 69). Maar is dat zo, leidt een diagnose automatisch tot verlies van deelname aan verkiezingen?

Met zowel voor als na de zomer van 2024 verkiezingen in aantocht, wilden we daar toch wat meer over weten. Zo kunnen we (zorg)professionals ondersteunen in hoe hier mee om te gaan, welke adviezen te geven aan mensen met dementie en hun mantelzorgers. Daarbij maakten we dankbaar gebruik van het voorwerk dat woonzorgcentrum De Wingerd deed bij de vorige verkiezingen van 2019 (Verhaest). Maar ook het ruimere juridische kader. Er bestaat immers “geen wet die bepaalt dat dementie of een bepaalde graad van dementie, aanleiding geeft tot onbekwaamheid van persoon” (Langerock, 2019, p. 10).

Het wetgevend kader rond wie wel of niet mag deelnemen aan de verkiezingen, zit vervat in het Algemeen Kieswetboek (AKW) en in het Lokaal en Provinciaal Kiesdecreet (LPKD). Uitgangspunt is dat er voor elke Belg van 18 jaar of ouder een opkomstplicht geldt.

Wie daaraan niet kan voldoen, moet een medisch attest hebben, of een attest van verblijf in het buitenland.

Let wel, sinds 16 juli 2021 is er geen opkomstplicht meer voor lokale en provinciale verkiezingen.¹ Dit wil zeggen dat er geen verplichting is om te gaan stemmen bij deze verkiezingen, wel is er nog steeds opkomstplicht bij de Vlaamse en federale verkiezingen.

Maar er zijn een paar uitzonderingen op die opkomstplicht en het stemrecht. In het Algemeen Kieswetboek zegt artikel 6 dat zij die levenslang ontzet zijn van de uitoefening van het kiesrecht door veroordeling niet mogen deelnemen aan de verkiezing. Dit heeft dus geen betrekking op personen met dementie.

Iedereen is wilsbekwaam, tot het tegendeel bewezen is. Ook daar zijn uitzonderingen op. Artikel 7 van het Kieswetboek gaat over personen die uitgesloten worden van verkiezingen omdat ze onbekwaam zijn hun politieke rechten uit te oefenen, zoals geïnterneerden. Ook dat is niet relevant voor onze situatie. Wel wordt daar verwezen naar personen die onbekwaam zijn krachtens artikel 492/1 van het Burgerlijk Wetboek. Maar daar is sprake van een rechterlijke beschermingsmaatregel die door een vrede-

rechter wordt genomen, dus ook niet relevant. Burgers kunnen wilsbekwaam verklaard worden voor vermogensbeslissingen (verkoop van een huis, ...) door de vrederechter of voor zorgbeslissingen (al dan niet chemotherapie, ...) door artsen (Tack & Van Roey, 2023). Maar noch vermogensbeslissingen, noch zorgbeslissingen gaan over deelnemen aan verkiezingen. Als een persoon (met of zonder dementie) onder bewindvoering geplaatst wordt, moet door een recente wetswijziging de vrederechter oordelen of die persoon zijn stemrecht nog kan uitvoeren. Het is niet de bedoeling dat bewindvoering automatisch leidt tot verlies van stemrecht (Nolf, 2023).

Er lijkt dus geen juridische basis te zijn om een diagnose van dementie gelijk te stellen met verlies van iemands kiesrecht. In ons referentiekader pleiten we als Expertisecentra Dementie sterk om maatschappelijke participatie van personen met dementie overeind te houden, al dan niet met ondersteuning (Dely et al., 2018). Ons uitgangspunt inzake dementie en verkiezingen is daarom dat personen met dementie meedoen met verkiezingen door zelf naar het stembureau te gaan, al dan niet geholpen door bijvoorbeeld mantelzorgers. Er is zelfs een voorstel van een politieke partij om in elk woonzorgcentrum een stembureau te voorzien,

maar tussen die droom staan voorlopig wetten en praktische bezwaren.

... uitgangspunt inzake dementie en verkiezingen is daarom dat personen met dementie meedoen met verkiezingen ...

Weet dat in elk stembureau ook minstens één stemhokje voorzien is met extra aandacht voor toegankelijkheid voor personen met een rollator of rolstoel. Eén van de bijzitters kan personen met mobiliteitsproblemen helpen hun stem uit te brengen. Personen met een beperking mogen ook vragen een eigen begeleider mee te nemen in het stemhokje.

En om te bepalen om wie dat gaat, telt de omschrijving uit het VN-verdrag: “Personen met een handicap omvat personen met langdurige fysieke, mentale, verstandelijke of zintuiglijke beperkingen die hen in wisselwerking met diverse drempels kunnen beletten volledig, daadwerkelijk en op voet van gelijkheid met anderen te participeren in de samenleving”. Dat gaat dus ook om personen met dementie. Net als Alzheimer Nederland doen we hierbij ook een oproep om het kies

Antwoorden op vaak gestelde vragen over stemmen voor de verkiezingen in 2024 wanneer je iemand kent/bent met dementie

bureau dementievriendelijk te maken.ⁱⁱ Zij ontwikkelden ook een gratis training, die ook voor ons land relevant is.ⁱⁱⁱ Ook vanuit ethisch oogpunt wordt gewaarschuwd een diagnose dementie niet (te snel) gelijk te stellen met onmogelijkheid van deelname aan verkiezingen (Karlawish et al., 2004; Rubin, 2020).

Er zijn ook geen geijkte instrumenten om iemands 'capacity to vote' vast te stellen, dus is voorzichtigheid geboden om iemand zomaar de kans om aan verkiezingen deel te nemen, te ontnemen. Het is juistter uit te gaan van 'the principal of presumed competence', het principe van de vooronderstelde vaardigheid tot stemmen (Sonnicksen, 2016).

Deze uitgangspunten sluiten aan bij die van de richtlijn vroegtijdige zorgplanning bij personen met dementie:

- ga uit van maximale wilsbekwaamheid
- beschouw wilsbekwaamheid niet als een statisch maar als een fluctuerend gegeven en blijf daarbij alert voor signalen van wilsbekwaamheid
- beoordeel wilsbekwaamheid taak-specifiek: voor een bepaalde beslissing op een bepaald moment

- blijf altijd in gesprek met de persoon zelf en zorg voor maximale participatie

Indien de persoon met dementie zich niet kan verplaatsen naar het stembureau, kan een arts hiervoor een medisch attest schrijven. Zij kunnen dan iemand (een andere Belgische kiezer, dat hoeft geen familie of mantelzorger te zijn) een volmacht geven om voor hen een stem uit te brengen. Indien een handtekening plaatsen op de volmacht niet meer kan, kan een arts een attest opmaken zodat ook zonder handtekening de volmacht geldig is. Het is de voorzitter van het stembureau die uiteindelijk beslist of de volmacht geldig is.

Ook bij gevorderde dementie kan een naaste de stem van de persoon met dementie uitbrengen. Ook dan moet er een geldige volmacht kunnen getoond worden.

Dit is een mogelijkheid om de stem van de persoon met dementie – in zoverre dat hierover open communicatie is – ook nog te laten gelden tijdens het ziekteproces, uit respect voor diens opinie.

Over welke verkiezingen gaat het?

In 2024 zijn er twee dagen waarop er gestemd wordt. De eerste verkiezingen vinden plaats op zondag 9 juni 2024. Dat zijn de federale, regionale en Europese verkiezingen. Op zondag 13 oktober 2024 zijn er lokale en provinciale verkiezingen. In Antwerpen zijn er die dag bovendien ook verkiezingen voor de districtsraad. Iedereen gaat steeds stemmen in de eigen gemeente. Men krijgt hiervoor per post een oproepingsbrief. Daarin staat op welke locatie men precies moet gaan stemmen.

Moeten we gaan stemmen? En wat als je dementie hebt?

Bij de federale, regionale en Europese verkiezingen (9 juni 2024) is er opkomstplicht voor iedereen die 18 jaar is of ouder. Je moet dus naar het stembureau gaan en in een stemhokje gaan. Je bent echter niet verplicht om op een partij of een politicus te stemmen (er is geen stemplicht). Je mag dus blanco stemmen of ervoor kiezen om helemaal niet te stemmen. Bij de lokale en provinciale verkiezingen (13 oktober 2024) is er in Vlaanderen geen opkomstplicht. Je kiest dus zelf of je wel of niet naar het stembureau

gaat. Let op: in Brussel en Wallonië is dit wel verplicht. Uiteraard kunnen ook personen met dementie stemmen.

Ook een beschermde persoon die voor bepaalde zaken handelingsonbekwaam is verklaard, kan gaan stemmen. Alleen wanneer de vrederechter expliciet vermeldt dat de persoon met dementie niet in staat is om te stemmen en daarvoor uitdrukkelijk handelingsonbekwaam verklaard werd, gaat de persoon niet stemmen. Met andere woorden: bewindvoering leidt niet automatisch tot verlies van stemrecht.

Kan een persoon met dementie hulp krijgen bij het stemmen?

Zoals hierboven reeds vermeld, voorziet ieder stembureau één stembokje met extra aandacht voor toegankelijkheid (bv. rolstoel, rollator, kinderkwagen, etc.). Volgens het kieswetboek mag een kiezer die niet in de mogelijkheid verkeert om alleen in het stembokje zijn stem uit te brengen, mits toestemming van de voorzitter van het kiesbureau; zich door een persoon laten bijstaan. In dit geval mag er dus een begeleider mee in het stembokje. De voorzitter bepaalt niet wie de begeleider is, maar kan op vraag van de persoon met dementie iemand uit de leden van het stembureau aanduiden als begeleider, wanneer de persoon met demen-

tie zelf geen begeleider bij zich heeft. In principe is het dus de voorzitter van het stembureau die beslist of een begeleider al dan niet is toegestaan. Een bewijsdocument dat duidelijk maakt waarom begeleiding noodzakelijk is, is niet verplicht maar kan wel helpen om de nood aan te tonen.

Wat als de persoon met dementie zelf niet kan gaan stemmen?

Als een persoon met dementie zich zelf niet meer kan verplaatsen naar het stembureau, kan deze persoon een volmacht geven aan iemand anders van dezelfde kieskring (een andere Belgische kiezer, dat hoeft geen familielid of mantelzorger te zijn). Als de persoon met dementie zelf geen handtekening meer kan plaatsen op de volmacht, stelt de arts een medisch attest op zodat de volmacht ook zonder handtekening geldig is.

Het is de voorzitter van het stembureau die uiteindelijk beslist of de volmacht geldig is. Een vrederechter kan een persoon met dementie specifiek onbekwaam verklaren om te stemmen. De persoon met dementie wordt dan niet meer opgeroepen om te gaan stemmen. Echter wordt vanuit ethisch oogpunt gewaarschuwd een diagnose dementie niet (te snel) gelijk te stellen met onmogelijkheid van deelname aan verkiezingen.

Hoe geef je als persoon met dementie volmacht?

Een persoon met dementie kan ervoor kiezen om een volmacht te geven (volmachtgever) omwille van medische redenen. Iedere andere kiezer van dezelfde kieskring kan de volmacht aanvaarden (volmachtkrijger). Iedere volmachtkrijger kan enkel voor één andere persoon een volmacht aanvaarden. De volmacht geldt voor elk onderdeel van de verkiezingsdag. De volmachtgever vult het volmachtformulier in. De arts van de persoon met dementie vult zijn gedeelte in en de volmachtkrijger vult zijn gedeelte in. Het document wordt door de volmachtgever en de volmachtkrijger ondertekend. Op de dag van de verkiezingen gaat de volmachtkrijger eerst voor zichzelf stemmen. Nadien kan hij voor de volmachtgever stemmen. Om dit te kunnen doen, heeft men onderstaande documenten nodig:

- Ingevulde en ondertekende volmachtformulier
- Eigen identiteitskaart
- Eigen papieren oproepingsbrief, afgestempeld na het stemmen
- Oproepingsbrief van de volmachtgever op papier, niet digitaal.

Verwijzingen

Dely, H., Verschraegen, J., & Steyaert, J. (2018). Ik, jij, samen MENS. Een referentiekader voor kwaliteit van leven, wonen en zorg voor personen met dementie. Antwerpen: EPO.

Karlawish, J. H., et al. (2004). Addressing the ethical, legal, and social issues raised by voting by persons with dementia. JAMA, 292(11), 1345-1350.

Langerock, E. (2019). Maakt dementie onbekwaam? Brussel Politeia.

Nolf, J. (2023). Bewindvoering hervormd met kieswet. De juristenkrant, 20 december, 12-13.

Rubin, R. (2020). Helping People With Dementia Exercise Their Right to Vote. JAMA, 324(15), 1485-1486.

Sonnicksen, J. (2016). Dementia and representative democracy: Exploring challenges and implications for democratic citizenship. Dementia, 15(3), 330-342.

Tack, S., & Van Roey, S. (2023). Wie beslist over zorg en vermogen? . Brussel: Zorgnet-Icuro.

Verhaest, P. (2019). Iedere stem telt, ook bij dementie. Denkbeeld, 31(3), 29-29. Verhulst, D. (2013). De laatkomer: Atlas contact.

i <https://www.vlaanderen.be/lokaal-bestuur/beleid-in-ontwikkeling-2019-2024/versterking-lokale-democratie>

ii <https://www.gemeente.nu/bestuur/gemeenteraad/maak-stembureaus-dementievriendelijk/>

iii <https://www.samendementievriendelijk.nl/dementievriendelijke-stembureaus>

De nota werd opgesteld door het Expertisecentrum Dementie Vlaanderen in samenwerking met het Expertisecentrum Dementie Orion ism PGN.

www.dementie.be

Fotografie: © Leo De Bock

